

واکاوی مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای

اصغر رجبی ده برزویی، محمد بیدگلی، حمیدرضا خالدی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۱۹

چکیده:

دین مبین اسلام، ارزش و منزلت ویژه‌ای برای علم و آگاهی قائل است. چنانکه علم و آگاهی را مقدمه و شرط لازم برای انجام هر حرکت و عملی می‌داند. در اندیشه اسلامی علمی که نفع ندارد مطلوب نیست. یکی از کلید واژه‌های مهم در اندیشه امام خامنه‌ای نسبت به علم و علم‌آموزی به نافع بودن علوم باز می‌گردد. ایشان با دقت، تمام شاخصه‌های پیشرفت علم را در کشور دنبال می‌کنند و در صورت افت آن نیز تذکرات لازم را نسبت به مدیران اعلام می‌دارند. بنابراین سؤال اصلی این مقاله این است که مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای چیست؟ فرضیه مقاله حاضر بدین شرح است که: مهم‌ترین مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای با الهام از آموزه‌های قرآن و احادیث عبارتند از: اخلاص و نیت الهی، عقلانیت، آینده‌نگری، ضرورت رفع نیازهای کشور، کسب مرجعیت علمی و کاربردی بودن می‌باشند. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات اینترنتی به مؤلفه‌های علم نافع که شامل مصادیقی از جمله فناوری زیستی، فتونیک و اپتیک، فناوری نانو، انرژی‌های نو، فناوری اطلاعات و هوافضا می‌باشد از دیدگاه امام خامنه‌ای پرداخته می‌شود.

واژگان اصلی: آینده‌نگری، اخلاص و نیت الهی، امام خامنه‌ای، کاربردی بودن، علم نافع.

۱. استادیار گروه معارف، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

asgharrajabi021@gmail.com

۲. استادیار گروه حقوق، واحد ورامین - پیشوا، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. استادیار گروه فلسفه دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام (ره)، شهری، ایران

مقدمه و بیان مسئله

علم و آگاهی یک امر ارزشی بوده و ارزش آن نیز ذاتی است، حتی اگر نخواهیم به وسیله آن کاری انجام دهیم. زیرا برخی از علوم و دانش‌ها تنها دانایی است و تأثیر آن در فلسفه زندگی ما خواهد بود و برخی از علوم برای کمال نیازمند عمل هستند که در این صورت اگر چنین علمی با عمل آمیخته باشد، ثمربخش و مفید خواهد بود. البته علمی هستند که تأثیر کمتری دارند و حتی در فلسفه زندگی و پیش‌ها و نگرش‌های تأثیر ندارند و اگر داشته باشند بسیار اندک است. با توجه به حجم عظیم علوم و دانش‌ها این پرسش مطرح است که چه علمی سودمندتر و نافع‌تر است که آن را بیاموزیم. سال‌هاست که رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره تولید علم و گذر از تقلید علمی سخن می‌گوید و به جامعه علمی توصیه می‌کنند در جهت تغییر این ساختار کوشا باشند، اما متأسفانه هنوز این امر میسر نشده است. نافع بودن علم از جمله مباحثی است که در روایات اسلامی نیز بسیار بر آن تأکید شده و از امام علی (ع) روایت است که فرمود: «خیری نیست در دانشی که سود ندارد» (نهج البلاغه، نامه ۳۱). به طوری که اکنون تنها راه حل عبور از تنگناهای کشور را پرداختن به این موضوع و فراهم کردن امکانات لازم برای نخبگان در جهت دستیابی به دانش حل مسائل کشور می‌دانند. تولید علم در تمام جهان با توجه به دو شاخص کمی و کیفی یا به عبارتی تعداد مقالات علمی و پژوهشی با دستاوردهای بین‌المللی و میزان اثربخشی مقالات، سنجیده می‌شود. اندیشمندان اعتقاد دارند که توسعه همه‌جانبه یک کشور با توجه به موقعیت و مسائل آن کشور از جنبه‌های مختلف همچون شرایط اقلیمی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و... بدون توجه به تولید و توسعه علوم بومی آن هرگز امکان‌پذیر نخواهد بود. تحقیقات علمی نباید صرفاً یک کار علمی و بدون توجه به رفع نیازهای کشور تدوین شوند، در حقیقت دانشگاهیان لازم است ارتباط تنگاتنگی با مسائل کشور داشته باشند، اگر این ارتباط افزایش پیدا کند و دانشجویان در جریان برنامه توسعه کشور قرار گیرند. مسلماً جهت‌گیری تحقیقات علمی نیز به همان سمت و سو حرکت خواهد کرد به نحوی که ما در کشور شاهد تولید علم در جهت رفع نیازهای کشور خواهیم بود. اگر مسیر را به گونه‌ای انتخاب کنیم که ابتدا شناسایی و آشنایی دقیقی با نیازهای کشور در بخش هنر، علوم انسانی و اجتماعی، حقوقی و علوم پایه داشته باشیم و پس از آن به دست‌بندی علم مورد نیاز کشور بپردازیم از حالت مصرف‌کنندگی علم خارج خواهیم شد. در عصر جدید به علم ارج بسیار گذاشته می‌شود. با وجود سرخوردگی عده‌ای از علم به

سبب ثمراتی از قبیل بمب های هیدروژنی و آلودگی های محیط زیست، که گروهی علم را مسبب آن می‌پندارند، شواهد بسیاری در زندگی روزمره وجود دارد که علم مورد احترام بسیار است. ارج گذاری به علم منحصر به زندگی روزمره و وسایل ارتباط جمعی نیست، بلکه آشکارا در کانون های علم و تحقیق و در تمام اجزای جهان معرفت مشاهده می‌شود (زیباکلام، ۱۳۹۰: ۶).

در منظومه فکری مقام معظم رهبری، علم مهم‌ترین ابزار آبرو، پیشرفت و اقتدار کشور و دانشگاه نیز مهم‌ترین تربیت‌کننده مدیران آینده کشور است؛ مقام معظم رهبری معتقدند که این علم نافع است که نیازهای کشور و نقاط کور بخش‌های مختلف از جمله صنعت را برطرف می‌کند و این همان نقطه ثقل ارتباط علم، دانشگاه و صنعت در منظومه فکری رهبر انقلاب است. هر چند که ایشان بر تدوین نظام نوآوری تأکید کردند ولی هنوز جای این نظام خالی است و هنوز سندی برای آن تدوین نشده است. موفقیت‌های موشکی، موفقیت‌های پهپادی، موفقیت در فناوری، موفقیت در صنایع هوافضا، موفقیت در ساخت داروهای نو ترکیب، موفقیت در سلول‌های بنیادی و موفقیت‌های هسته‌ای از جمله دستاوردهای مهمی است که مقام معظم رهبری معتقدند از ارتباط خوب صنعت و دانشگاه به دست آمده است.

از نگاه مقام معظم رهبری، «الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باید به گونه‌ای تدوین شود که جامعه را به سمت جامعه‌ای متفکر سوق دهد و جوشیدن فکر و «اندیشه ورزی» به حقیقتی نمایان در جامعه تبدیل شود» (کاظمی، ۱۳۷۷: ۱۴). ضرورت تولید علم با توجه به لزوم جبران عقب‌ماندگی‌های گذشته و استفاده از راههای میان‌بر در همه‌ی علوم، به عنوان الزام حتمی پیشرفت کشور تصور می‌گردد. (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۲/۲۷)

۱- اهداف و سؤالات پژوهش

هدف پژوهش حاضر، تبیین مفهوم و مؤلفه‌های علم نافع در کلام و اندیشه مقام معظم رهبری می‌باشد و در پی بررسی این پرسش است که مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای چیست؟ فرضیه مقاله حاضر بدین شرح است که: مهم‌ترین مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای با الهام از آموزه‌های قرآن و احادیث عبارتند از: اخلاص و نیت الهی، عقلانیت، آینده‌نگری، ضرورت رفع نیازهای کشور، کسب مرجعیت علمی و کاربردی بودن می‌باشند. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات اینترنتی به مؤلفه های علم نافع از دیدگاه امام خامنه‌ای پرداخته شده است.

۲- پیشینه پژوهش

در خصوص مسئله مؤلفه‌های علم نافع پژوهش‌های متعدد و متنوعی صورت گرفته است که در جدول زیر به برخی از آنها که در برخی جنبه‌ها به این پژوهش نزدیک‌تر بودند اشاره شده است:

جدول ۱. پیشینه پژوهش و یافته‌ها

نویسندگان - روش استفاده شده	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
جوادی آملی ۱۳۸۸ توصیفی تحلیلی	علم نافع و هویت ساز	خصوصیت دانش دینی و اسلامی وحی مدار است
نجفی و مرادی ۱۳۹۸ توصیفی تحلیلی	مرجعیت علمی از الزامات نظام انقلابی تمدن ساز	اصالت حق و مرجعیت ذاتی آن و علم اقتدارآفرین پیش نیاز تمدن ساز
یوسفی و قربانی ۱۴۰۰ تحلیل مضمون	مؤلفه‌ها و الزامات فرهنگی شکل گیری تمدن اسلامی در اندیشه رهبری	دین، اخلاق، عقلانیت، علم نافع و ارکان و الزامات پیرامون آن
عابدی ۱۳۹۸ توصیفی تحلیلی	الگویابی دانشگاه اخلاق مدار	دانشگاهی که بتواند کمال مادی و سعادت اخروی را تأمین کند
محققیان و مصعد ۱۳۹۴ توصیفی تحلیلی	علم نافع ملاک‌ها و معیارها	نیت و انگیزه الهی و همراهی با عمل صالح
حیدری ۱۳۹۸ توصیفی تحلیلی	شهر دانش بنیان در گام دوم انقلاب	توجه به ظرفیت شهروندان و دسترسی به فناوری اطلاعات
دهقانی ۱۳۹۸ توصیفی تحلیلی	اهمیت عرصه فکر و علم در تمدن نوین انقلاب اسلامی	تولید علم به معنای اضافه کردن بر فناوری های موجود دنیا
اسپید و شهبواری ۱۳۹۸ توصیفی تحلیلی	بسیج و همگرایی، علم و اخلاق	سیر تحولی و همگرایی دانش و معنویت

وجه نوآوری مقاله حاضر نسبت به مطالعات پیشین

منظور از نوآوری یعنی اندیشه خلاق تحقق یافته و نوآوری بکارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یک فکر یا پژوهشی جدید است. همان طور که در جدول فوق دیده می‌شود پژوهش‌هایی در خصوص دیدگاه متفکران نظام اسلامی در خصوص علم نافع صورت گرفته است، اما مقاله پیش رو، پژوهشی است که به تحلیل رویکرد امام خامنه‌ای نسبت به این موضوع می‌پردازد. همچنین تلاش شد با بهره از مفهوم علم مبتنی بر غیریت به تحلیل علم نافع پرداخته شود. با تلاش

صورت گرفته و تحلیل متون سخنان مقام معظم رهبری در چارچوب نظری یاد شده، مؤلفه‌های علم نافع استخراج شده است که در قسمت یافته‌ها ذکر گردید.

۳- ملاحظات مفهومی و نظری پژوهش

الف) تعریف مفاهیم

بررسی مفاهیم پایه‌ای یک دانش، اگر چه در نگاه اول ساده به نظر می‌رسد، اما در بیشتر مواقع به دشوارترین مسائل آن علم تبدیل می‌شود. مفهوم علم نیز یک مفهوم پایه است، با این تفاوت که علم به دلیل گستردگی مفهومش، در علوم مختلفی مانند منطق، فلسفه، انسان‌شناسی و حتی جامعه‌شناسی به عنوان یک مفهوم اولیه و پایه‌ای استفاده می‌شود؛ این گستردگی مفهومی باعث شده است تحقیق درباره علم به عنوان یک مفهوم بنیادین بسیار دشوار باشد. زمانی که لغت علم را به کار می‌بریم، منظور ما یک دانش خاص یا یقین نیست، بلکه منظور مطلق درک و آگاهی است، یعنی در نظر یک فیلسوف یا منطق‌دان، به هرگونه درک یا اطلاعاتی که انسان از ابتدای تولدش آن را بدست می‌آورد، علم گفته می‌شود (معلوف، ۱۹۹۸: ۵۲۶).

علم، در لغت مصدری است به معنای درک حقیقت چیزی، دریافت، شناخت و دانش و در اصطلاح حکما، صورت هر چیزی است که در عقل حاصل می‌شود، یا حاصل شدن صورت دانسته شده از چیزی است به طور نقش بستن در نیروهای عقل و نفس که آن را ذهن می‌گویند. ذهن، از جهتی مانند آینه است و علم مانند نقش بستن دیده شده‌ها در آن می‌باشد. در اصطلاح متکلمین، صفتی است که شیء برای صاحب علم به آن منجلی می‌شود و یا اینکه علم صفتی است که برای صاحبش تمیز و تشخیص و شناختی به دست می‌دهد که احتمال نقیض در آن نمی‌رود، هر چند این شناخت به وساطت حواس باشد. در اصطلاح علماء تدوین، عبارتست از دانستن مسائل مضبوطی در جهت واحدی، برای شناخت امری کلی (کمالی دزفولی، ۱۳۷۴: ۲۷).

ب) چارچوب نظری پژوهش

۱) علم نافع

علم در معنای لغوی به معنای معرفت و دانش و دانستن بکار می‌رود و در اصطلاح علم‌گاہ به معنای عام اراده می‌شود که اعم از علوم نقلی و عقلی و تجربی و اخلاقی و جزء اینهاست و گاه

نیز معنای خاص آن اراده می شود که همان علوم تجربی است که روش آن مشاهده و آزمایش می باشد (سبحانی و محمدرضایی، ۱۳۹۳: ۱۱۲). منظور ما از علم نافع به معنی عام آن می باشد. علم نافع علمی است که ارزش فراگیری و تعلم را دارد؛ چنان که امام علی (ع) می فرماید: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فَاطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنْ مِطَاطِنِهِ وَاقْتَبِسُوا مِنْ أَهْلِهِ فَإِنَّ تَعْلِيمَهُ حَسَنَةٌ وَطَلْبَهُ عِبَادَةٌ وَالْمَذَاكِرَةُ بِه تَسْبِيحٌ وَالْعَمَلُ بِه جِهَادٌ وَتَعْلِيمُهُ مِنْ لَا يَعْلَمُهُ صَدَقَةٌ وَبِذَلِكَ لِأَهْلِهِ قَرَبَةٌ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لِأَنَّهُ مَعَالِمُ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ وَنَمَارُ سُبُلِ الْجَنَّةِ وَالْمُونِسُ فِي الْوَحْشَةِ وَالصَّاحِبُ فِي الْغُرْبَةِ وَالْوَحْدَةِ وَالْمَتَحَدِّثُ فِي الْخَلْوَةِ؛ طَلَبُ عِلْمٍ بِرِ هَرِّ مُسْلِمَانِي وَاجِبٌ اسْتِ حَاصِلِ دَانِش كَنِيد از هر کجا که گمان فراگیری در آن باشد و نور دانش را از کسانی که اهلیت آموزش دارند استفاده کنید که آموختنش برای خدا حسنه و طلب علم عبادت و مذاکره و مباحثه ان تسبیح و عمل به آن جهاد و آموختنش به مردم نادان صدقه و بذل کردنش به اهل علم سبب نزدیکی به خدای متعال است زیرا با علم حلال از حرام شناخته شود و علم علامت راهنمایی به سوی بهشت و هدم در وحشت و ترس و رفیق در غربت و تنهایی و حدیث کننده در تنهایی است» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱/ ۱۷۱) علم در صورتی ارزشمند است و ما را به سعادت و کمال نهایی نزدیک می کند که هدف اصلی از تحصیل آن، قرب الهی باشد. در غیر این صورت، تأثیری در سعادت واقعی انسان ندارد. حتی اگر هدف از تحصیل علم، کسب شهرت و ثروت و قدرت و امثال آن باشد، از نظر نظام اخلاقی اسلام، هیچ ارزشی نخواهد داشت (مصباح یزدی، ۱۳۷۶: ۶۹).

۲) اهمیت و ضرورت علم نافع از منظر اسلام

از دیدگاه اسلام می توان گفت که نخستین آیاتی که برای پیامبر اکرم (ص) نازل شد در خصوص تعلیم و تعلم می باشد: اقرا باسم ربك الذی خلق؛ خلق الانسان من علق؛ اقرا و ربك الاكرم؛ الذی علم بالقلم؛ علم الانسان ما لم يعلم (علق، - ۵). قرآن کریم به صراحت، تعلیم و تعلم را یکی از اهداف اساسی برانگیختن پیامبر اکرم (ص) بیان کرده است. هو الذی بعث فی الامیین رسولا یتلوا علیهم آیاته و یزکیهم و یعلمهم الکتاب و الحکمه (جمعه، ۲). قال رسول الله (ص): «مَنْ غَدَا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ أَظَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ وَبُورِكَ فِي مَعِيشَتِهِ وَ لَمْ يَنْقُصْ مِنْ رِزْقِهِ؛ هَر كَسٌ فِي مَقَامِ حَاصِلِ عِلْمٍ بَاشِدُ فَرِشْتِگَانِ بَرَاو سَايَه اِف كَنْدند و زَنْدِگِي او مَبَارَك گَرْدَد و از رُوْزِي او كَاسْتَه نَشُود» (الامدی، ۱۴۰۷: ۱۰۳). پیامبر صلی الله علیه و آله در این باره فرمودند: «الْعِلْمُ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يُحْصَى فَخَذُّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ أَحْسَنُهُ؛ علم و دانش بیشتر از آنست که شمرده و کسب شود، پس از هر چیز از

جمله دانش، نیکوترین آن را فراگیر» (کراچکی، ۱۴۱۰: ۲/ ۳۱). پیامبر اکرم (ص) نیز می‌فرمایند: «اشدُّ الناسِ حسرةً يومَ القيامةِ رجلٌ امكَّنه طلبُ العلمِ في الدنيا فلمْ يطلُبْهُ ورجلٌ علَّمْ علماً فانْتفعَ به مَنْ سمعهُ منه دونه؛ روز قیامت حسرت و پشیمانی کسی بیشتر است که در دنیا برایش امکان طلب علم بود ولی آنرا طلب نکرد و کسی که علم را بیاموزد و دیگری که از او شنیده بود از آن فایده برد اما خودش نفعی عایدش نگردد و به آن عمل نکند» (علاء‌الدین المتقی، ۱۴۰۹: ۱۰/ ۱۳۸).

البته باید توجه داشت که فراگیری علم و دانش مطلوبیت ذاتی ندارد. بر همین اساس اسلام عزیز در کنار دعوت به علم آموزشی، شرایط، آداب و اخلاقیات ناظر به این عرصه را نیز بیان کرده است (شریفی، ۱۳۹۳: ۳۷-۳۶). امیرمومنان امام علی (ع) می‌فرمایند: «العلم علمان مطبوع و مسموع و لا ینفع المسموع اذا لم یکن المطبوع؛ علم بر دو نوع است: ۱. علم فطری، ۲. علمی که شنیدنی است. اگر علم فطری نباشد؛ علم شنیدنی بی‌فایده است» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۱۸/۱). با ارزش‌تر است که تأثیر مستقیم و بیشتری در مسیر کمال یابی انسان و رهایی از جهل نادانی و ناآگاهی و جهل سفاهت و بی‌خردی داشته باشد. به این معنا که هم انسان را دانا سازد و هم انسان را از بی‌خردی و سفاهت برهاند و به خرد و عقلانیتی برساند که کمال و سعادت ابدی او را تضمین نماید. بنابراین، انسانی اگر بخواهد علم و دانشی را بیاموزد باید دانشی را بیاموزد که منفعت بسیاری از آن به دست آورد و دانایی و توانایی او را روز افزون کند.

حضرت امیرمومنان امام علی علیه السلام در یک تقسیم کلی می‌فرماید: «العلم علمان، علم الادیان و علم الأبدان فبعلم الادیان حیاة النّفوس و بعلم الأبدان حیاة الأجساد و اعلم انّ الادیان اشرف من الأبدان و حراسه الادیان أوجب من حراسه الأبدان؛ علم بر دو گونه است: علم دین و علم بدن. حیات روح بوسیله علم دین و حیات جسد بواسطه علم بدن است و بدان که دین بر جسد شرافت دارد و نگهداری دین از نگهداری بدن لازم تر است» (صابری یزدی، ۱۳۷۵: ۴۹).

در این روایت دو دسته علم دین و بدن مورد تأکید قرار گرفته است؛ علم بدن یا همان پزشکی مقدمه و ابزاری است تا مرکب روان را به سلامت دارد و از آن جایی که روان همواره نیازمند تن و جسمی است که بدان کارهایش را انجام دهد، سلامت تن به معنا و مفهوم بهره‌مندی بهتر و بیش‌تر روان از ابزارهای مناسب و کارآمد خواهد بود؛ اما با همه ارزش این علم، باید آن را علم مقدمی دانست؛ زیرا علم غایی همان علم دین است که به حوزه روان معطوف است و سلامت آن را تضمین می‌کند؛ چرا که سعادت و شقاوت ابدی انسان به سلامت و عدم سلامت روان بستگی دارد. پس اگر

روان بر همان سلامت فطرت خود بماند و به تعبیر قرآن قلب سلیم باشد، در آن صورت فلاح و رستگاری و سعادت ابدی تضمین خواهد شد (شعراء، ۸۹؛ صافات، ۸۴).

امام موسی کاظم (ع) در باب علم نافع می‌فرماید: «شایسته‌ترین دانش برای تو آن است که عملت جز بدان سامان نپذیرد و واجب‌ترین دانش برای تو آن است که از عمل به آن پرسیده می‌شوی و لازم‌ترین دانش برای تو آن است که به صلاح قلبت ره بنماید و تباهی‌اش را برایت روشن سازد و نیک فرجام‌ترین دانش آن است که بر عمل زودگذر تو بیفزاید، پس به دانشی که ندانستش زبانی به تو نمی‌رساند، سرگرم مشو و از دانشی که رهاکردنش بر نادانی تو می‌افزاید غافل مباش (محمدی ری شهری، ۱۳۸۴: ح ۱۴۱۳۸).

ذکر این نکته اهمیت دارد که متأسفانه بعضاً، این احترام به جامعه علمی به انحراف کشیده می‌شود و به جای آنکه موجب پیشرفت علم و دانش شود، موجب رکود و خمودی آن شده و جامعه را از نوآوری‌های علمی باز می‌دارد. بعضاً، مشاهده می‌شود که احترام، جای خود را به تبعیت و تقلید کورکورانه داده است، به گونه‌ای که بزرگی یک اندیشمند در چشم شاگردانش، به صورت خود آگاه یا ناخودآگاه، موجب خود کم بینی شاگردان او شده است، تا جایی که جرأت و جسارت اندیشیدن را از آنان ستانده است. در پژوهش حاضر ماهیت علم نافع در تفسیر مقام معظم رهبری و اثرات آن از منظر آیات و روایات، چارچوب نظری مدنظر نگارنده است.

۴- روش تحقیق

روش به کار رفته در این مقاله، روش گفتمان لاکلا و موف می‌باشد. این پژوهش از نوع کاربردی است و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. تحلیل داده‌ها با روش گفتمانی لاکلاف و موف و تکیه بر داده‌ها صورت گرفته و از طریق آن به تجزیه و تحلیل متون مربوط به بیانات امام خامنه‌ای به عنوان کردار گفتمانی زبانی پرداخته شده است. اولین قدم برای تحلیل گفتمانی بر اساس چارچوب لاکلاف و موف، شناسایی حداقل دو گفتمان متخاصم است که با هم رابطه‌ای غیریت‌سازانه برقرار کردند. گفتمان‌ها همواره به واسطه دشمن هویت پیدا می‌کنند و نظام معنایی خود را بر اساس آن تنظیم می‌کنند (منشی زادگان و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۶۳). از حیث هستی‌شناسی نیز، نفی غیر پدیده‌ای ذاتی در هر گفتمان است. هر گفتمان حالت صورت بندی یک نظام معنایی تحت تأثیر یک بیرونی سازنده است. وجود گفتمانی که مطلقاً به تنهایی بر

جامعه‌ای حاکم باشد بر اساس این نظریه امکان پذیر نیست و هرگز نمی‌توان سیر تحول یک گفتمان یا نظام معنایی آن را مورد بررسی قرار داد مگر آنکه آن را در مقابل یک دشمن و یا یک غیر قرار داد. در حقیقت، برای بررسی ساختار نظام معنایی یک گفتمان باید آن را در مقابل ساختار نظام معنایی گفتمان رقیبش قرار داد و نقاط درگیری و تفاوت‌های معنایی را پیدا کرد (سلطانی، ۱۳۸۷: ۱۶۱). کردارهای گفتمانی زبانی و غیر زبانی هر دو در پی برجسته ساختن خودی و به حاشیه راندن و حذف دیگری هستند. در حقیقت، برجسته سازی و حاشیه رانی، سازوکار مشترک حاکم بر کلیه کردارها و رفتارهای گفتمان‌های سیاسی است (منوچهری، ۱۳۸۷: ۱۳۳). تحلیل متن نیز به عنوان جزئی از تحلیل گفتمان و به عنوان بخشی از مجموعه روش‌های که در تحلیل‌های اجتماعی و فرهنگی به کار گرفته می‌شود رواج بسیاری دارد در روش تحلیل متن، متن و اجزای درونی آن بر اساس مؤلفه‌ها و عناصر تشکیل دهنده آن مورد بررسی قرار می‌گیرد تا معنای متن از خلال آن استخراج شود (عزت دوست، ۱۳۹۸: ۲۹۴). البته متن، حاصل و نتیجه گفتمان است و گفتمان‌ها الگوی عمل و کاربردی متن‌ها هستند و در پیوند با قدرت تعریف می‌شوند. یکی از روش‌های تحلیل داده‌های متنی روش تحلیل محتوی کیفی است که هدف آن بررسی محتوی درون متنی است (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۹/۲). با عنایت به محدودیت‌های روش کمی تحلیل محتوی به اتخاذ مدل کیفی در تحلیل متن اقدام شد. در تحلیل محتوی کیفی بر اساس چارچوب نظری پژوهش، پرسش‌ها، مفاهیم و مقولات باید مشخص گردند و پژوهشگر باید متونی به اقتضای مسئله مورد بررسی گردآوری کند (ازکیا، ۱۳۹۶: ۱۹۵/۲).

در این راستا به تحلیل متن کیفی سخنرانی‌های مقام معظم رهبری بین سالهای ۱۳۶۸-۱۳۹۹ پرداخته شده که به صورت گزینشی و بر اساس مقولات طرح شده در چارچوب نظریه گفتمان لاکلا و موف، مفاهیم مورد نظر استخراج و واکاوی شده‌اند، بنابر این شیوه انتخاب متون غیر احتمالی، قضاوتی یا تعمدی است که در این روش محقق بر اساس دانش و قضاوت صحیح و اتخاذ استراتژی مناسب می‌تواند گزاره‌ای را برگزیند که هم راستا با هدف و مسئله پژوهش باشند (حسابی، ۱۳۹۷: ۵). بر این مبنای چارچوب‌های مفهومی این رویکرد و مؤلفه‌های علم نافع به عنوان مدلی نظری برای واکاوی و سنجش داده‌ها در چارچوب روش گفتمان و تعیین فرآیند غیریت سازی بهره برده‌ایم. اعتبار در روش‌های کیفی بر کیفیت بیان مفاهیم و استدلال تکیه دارد.

۵- یافته‌های پژوهش

مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه امام خامنه‌ای

علم نافع از دیدگاه امام خامنه‌ای متفاوت با دیگر علوم موجود است. لذا تحلیل داده‌ها با روش گفتمانی لاکلاف و موف و تکیه بر داده‌ها صورت گرفته و از طریق آن به تجزیه و تحلیل متون مربوط به بیانات ایشان صورت پذیرفت. از دیدگاه امام خامنه‌ای مهم‌ترین مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه ایشان با الهام از آموزه‌های قرآن و احادیث عبارتند از: اخلاص و نیت الهی، عقلانیت، آینده‌نگری، ضرورت رفع نیازهای کشور، کسب مرجعیت علمی و کاربردی بودن می‌باشند. ما در این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی با اتکا به منابع مکتوب کتابخانه‌ای و مقالات اینترنتی به مؤلفه‌های علم نافع از دیدگاه امام خامنه‌ای می‌باشند که به تشریح هر کدام می‌پردازیم.

- ضرورت رفع نیازهای کشور

نخستین و مهمترین راهکار پیشرفت علمی کشور این است که نیازهای آینده را به صورت کوتاه مدت و بلندمدت شناسایی کنیم. زمانی که برای رفع نیازهای کشور و انجام پروژه‌های بزرگ به جای مراجعه به شرکت‌های خارجی از توانمندی فناوران داخلی استفاده شود، علاوه بر رفع نیازهای کشور، به دلیل سابقه پربراری که در پروژه‌های مختلف کشور دارند، امکان صادرات آن‌ها به بازارهای بین‌المللی نیز هموارتر خواهد شد. همچنین باید در رتبه‌بندی دانشگاه‌ها نیز شاخص رفع نیازهای کشور لحاظ شود و دانشگاهی که در ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان موفق، صادرات و تجاری‌سازی بهتر عمل کرده است در رتبه‌بندی بالاتر باشد.

امام خامنه‌ای در خصوص ضرورت رفع نیازهای کشور اشاره دارند که: در روایات ما هم راجع به علم نافع تکیه شده. خود اساتید هم اینجا می‌آیند سخنرانی می‌کنند- چندین نفر از آنها تا حالا، من یادم است که راجع به این نافع نبودن بعضی از کارهای تحقیقی در کشور هشدار می‌دادند؛ بنده هم بارها این را گفته‌ام. پس اولین مطلب این است که علم باید، هم نیاز امروز را تأمین کند، هم نیاز آینده را؛ این آینده را حدس بزنید، محاسبه کنید ببینید چه چیزی لازم داریم (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰)

- اخلاص و نیت الهی

برای آموختن و انجام آن می‌بایست نیت خوب داشته باشیم زیرا نیت و انگیزه تحصیل بیش از خود عمل اهمیت دارد و ماهیت هر عمل با توجه به نیتی که فرد در انجام آن داشته است

مشخص می‌گردد. حسن فعلی یعنی خوب بودن کار و حسن فاعلی یعنی نیت خوب داشتن در انجام آن (صرفاً برای رضایت خداوند انجام گرفته باشد) نشانه اخلاص و نیت الهی داشتن به آن است که هر اندازه علم و دانش انسان افزایش می‌یابد، ذلت درونی او در برابر خودش و تواضعش در برابر مردم و خوف و خشیتش در برابر خداوند متعال افزایش می‌یابد. پیامبر اکرم در این خصوص می‌فرماید: «کسی که برای رضای الهی در پی کسب دانش باشد، هر بابی از دانش که برای او گشوده می‌شود، ذلت و خودکم بینی‌اش در برابر خودش، تواضعش در برابر مردم، ترسش در برابر خداوند و تلاشش در امور دینی افزایش می‌یابد. چنین شخصی از علمش بهره می‌برد» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۴).

مقام معظم رهبری در خصوص اخلاص و نیت الهی داشتن می‌فرماید که: «یک نکته‌ی اساسی در اینجا وجود دارد که آن، احساس تکلیف است؛ اخلاص نیت و عمل برای خداست. توکل به خدا، ارتباط با خدا - که ناشی از این نیت خالص است - همه مشکلات را حل می‌کند. در دوران دفاع مقدس هم همین جور بود. خب، آنهایی که بودند، از نزدیک می‌دانند که چه بود و چگونه بود و چه خبر بود. راز اصلی این است، دنبال تکلیف باشیم، دنبال کسب رضای الهی باشیم» (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس نهم ۱۳۹۱/۳/۲۴).

- عقلانیت

بحث عقلانیت، یکی از پیچیده‌ترین و مهم‌ترین مباحث معرفت‌شناسی است. گرچه این اصطلاح در موارد بسیاری به کار می‌رود، ولی اغلب، کاربردها و معانی متفاوت آن با ابهاماتی همراه می‌شود. هدف این مقاله، ایضاح معانی و کاربردهای گوناگون این اصطلاح است. مبر طبق این برداشت از عقلانیت، انسان عاقل کسی است که هم می‌تواند اهداف مناسبی را انتخاب کند و هم می‌تواند ابزارهای متناسب با آن اهداف را تعیین کند.

در بیانات مختلف رهبر انقلاب درباره سیر مفهومی و تاریخ عقلانیت، اشارات متعددی به معنای ایجابی عقلانیت شده است. ایشان محتوای عقلانیت را منطبق بر ارزش‌های دینی دانسته و آن را از وجوه اصلی اندیشه‌ی اسلامی معرفی کرده است. رهبر انقلاب اسلامی در ارتباط تصویری با مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری (۱۳۹۹/۷/۲۱) در تبیین مبنای اقتدار در جمهوری اسلامی فرمودند: «مبنای اقتدار در جمهوری اسلامی یک مبنای «عقلانیتی» است؛ یعنی ما اقتدار را بر اساس احساسات و عواطف و توهمات و مانند اینها دنبال نمی‌کنیم.

محاسبه‌ی اقتدار ملی یک محاسبه‌ی عقلانی است؛ یعنی یک محاسبه‌ی درست و منطقی... بعضی‌ها اسم عقل و عقلانیت را که می‌آورند، منظورشان از عقلانیت ترسیدن است؛ وقتی می‌گویند عاقل باشید، یعنی بترسید، یعنی منفعل باشید، یعنی از مقابل دشمن فرار کنید! نه، ترسوها حق ندارند اسم عقلانیت را بیاورند. عقلانیت یعنی محاسبه‌ی درست. البته دشمن سعی می‌کند عقلانیت به آن معنای غلط را تلقین کند، بعضی هم نادانسته گاهی حرفهای دشمن را تکرار می‌کنند (رهبر انقلاب اسلامی در ارتباط تصویری با مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری (۱۳۹۹/۷/۲۱))

- کاربردی بودن

حضرت علی (ع) در خصوص کاربردی علم می‌فرماید: «إِنَّمَا زَهَدَ النَّاسُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ لِمَا يَرُونَ مِنْ فَلَاحِ انْتِفَاعٍ مِنْ عِلْمٍ بِإِلَّا عَمَلٍ. مردم به دنبال علمی که فایده‌ای در عمل از آن نبینند نمی‌روند» (دیلمی، ۱۴۰۹: ۱۵/۱).

«عِلْمٌ بِإِلَّا عَمَلٌ كَشَجَرٍ بِإِلَّا ثَمَرٍ. علم بدون کاربرد مانند درختی است که میوه نداشته باشد» (الامدی، ۱۴۰۷: ۱۵۲). لذا علم برای زندگی است، ما می‌آموزیم تا روح از محدودیت‌ها خارج شود و به پهنه بی‌انتهای هستی متصل شود، انسان‌ها می‌خواهند به کمال برسند پس باید نیازها و نواقص خود را برطرف کنند.

مقام معظم رهبری در همین خصوص اشاره می‌کنند: «دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ده سال بعد و بیست سال بعد کشور. در روایات ما هم راجع به علم نافع تکیه شده. خود اساتید هم در این جلسات ماه رمضان - که معمولاً هر سال یک جلسه با آقایان و خانمهای اساتید دانشگاه داریم، اینجا می‌آیند سخنرانی می‌کنند - چندین نفر از آنها تا حالا، من یادم است که راجع به این نافع نبودن بعضی از کارهای تحقیقی در کشور هشدار میدادند؛ بنده هم بارها این را گفته‌ام. پس اولین مطلب این است که علم باید، هم نیاز امروز را تأمین کند، هم نیاز آینده را؛ این آینده را حدس بزنید، محاسبه کنید ببینید چه چیزی لازم داریم (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰)

- کسب مرجعیت علمی

واژه مرجعیت علمی اولین بار توسط مقام معظم رهبری مطرح و موجب شکل‌گیری گفتمانی جدید در حوزه علم و دانش کشور گردید و امروز این واژه، به عنوانی رایج در گفتمان

دانشگاهی و علمی کشور ورود پیدا کرده و به صورتی متواتر در اسناد بالادستی بدان اشاره شده است. در سال‌های اخیر بحث‌های خوبی در زمینه مرجعیت علمی در کشور صورت گرفته و تحلیل‌های قابل قبولی نیز منتشر شده است؛ ولی هنوز در مورد بعضی از اصول مانند تعریف دقیق، مبانی نظری و نقاط قوت و مزیت‌های واقعی کشور و زیرساخت تشکیلاتی و مدیریتی ضروری برای دستیابی به مرجعیت علمی، اجماع وجود ندارد. باید بپذیریم که شناخت برخی از مفاهیم مثل مرجعیت علمی کاری سهل و ممتنع است و آشکار نمودن جنبه‌های مختلف این واژه از پیچیدگی خاصی برخوردار است. برای اینگونه مفاهیم باید ابتدا دید چه مفاهیم دیگری زیر بنای آن را تشکیل می‌دهد و برای مفهوم مورد نظر تعریفی تحلیلی انجام دهیم.

امام خامنه‌ای در خصوص بحث مرجعیت علمی می‌فرماید: «البته اشتباه نشود؛ من کسی را به آنارشیسم علمی و به مهمل‌گویی علمی توصیه نمی‌کنم. در هر زمینه‌ای، کسانی که از دانشی برخوردار نیستند، اگر بخواهند به خیال خودشان نوآوری کنند، به مهمل‌گویی می‌افتند. بنابراین در زمینه مسائل علمی، من این را توصیه نمی‌کنم. باید فراگرفت؛ اما نباید صرفاً مصرف‌کننده فرآورده‌های علمی دیگران بود. باید علم را به معنای حقیقی کلمه تولید کرد. البته این کار، روشمندی و ضابطه لازم دارد. مهم این است که روح نوآوری علمی در محیط دانشگاه زنده شود و زنده بماند. اینها باید دست به دست هم بدهد و سطح علمی کشور را بالا ببرد. آن وقتی که علم با هدایت ایمان، عواطف صحیح و معرفت روشن‌بینانه و آگاهانه همراه شود، معجزه‌های بزرگی می‌کند و کشور ما می‌تواند در انتظار این معجزه‌ها بماند (بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مراسم مشترک دانش‌آموختگی دانشگاه‌های افسری ارتش ۱۳۹۰/۰۹/۲۱).

- آینده نگری

آینده نگری از ویژگی‌های انسان‌های موفق است. این ویژگی، ضامن شفاف شدن ابهام‌های آینده است و تصمیمات آتی را رقم می‌زند. آینده نگری تقریباً معادل لفظ «تدبیر» در زبان عربی است. در اصطلاح آینده نگری یعنی گسترش افق دید خود و دیدن پشت پرده مسائل و هم چنین زمانی که شخص در آن است؛ یعنی در زمان حال، آینده را دیدن که نتیجه آن، چاره‌اندیشی برای رخدادهای احتمالی است. امام علی (علیه السلام) در بیان تعریف دوران‌دیشی می‌فرماید: «الحزم، النظر فی العواقب ومشاوره ذوی العقول: دوران‌دیشی، نگاه کردن به عاقبت‌های کار و مشورت کردن با خردمندان است» (الامدی، ۱۴۰۷: ح ۱۹۱۵).

مقام معظم رهبری در خصوص اهمیت آینده نگری تأکید دارند: «آن روزی که ما به انرژی هسته‌ای نیاز پیدا کنیم به‌خاطر نبودن نفت یا یک [بُروز] مشکلی در نفت؛ فرض کنید مثلاً قیمت نفت آنقدر ارزان بشود - که الان می‌بینید دیگر؛ چطور راحت ارزان شد- که به تولیدش و به زحمت هزینه‌ی تولیدش نیرزد، خب آنجا انسان چه کار میکند؟ از نفت چشم می‌پوشد. خوب در یک چنین مواقعی ما احتیاج داریم به انرژی هسته‌ای. از کجا بیاوریم؟ این را باید از حالا به فکر بود. همین جور باید [مدام] فکر کنید؛ یعنی باید نیازسنجی کنید برای آینده و برای امروز، و آنوقت [می‌شود] علم نافع؛ علمی که برای رفع این نیازها به درد می‌خورد (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری ۱۳۹۴/۰۸/۲۰)

شرکت‌های دانش بنیان که پیوندی عینی میان دانش و صنعت هستند یکی از مصادیق مهم علم نافع بوده که شامل حوزه‌هایی مانند حوزه‌های فناوری زیستی (پزشکی، کشاورزی، صنعتی و محیط زیست)، فناوری نانو (محصولات و مواد)، فوتونیک و اپتیک (موادقطعاعات و سامانه‌ها)، فناوری اطلاعات و ارتباطات و نرم افزارهای کامپیوتری، انرژی‌های نو (هسته‌ای و تجدید پذیر) دارو، الکترونیک، مواد پیشرفته، ساخت و تولید پیشرفته و هوافضا (پرنده‌ها، ماهواره‌ها و موشکها) می‌باشند و در غیر از موارد فوق، در اندیشه مقام معظم رهبری چون بدون توجه به فایده آن علم برای آینده کشور می‌باشد از مصادیق علم غیر نافع می‌باشند که مطلوب نهایی نیست.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ضرورت فراگیری علم از دیدگاه اسلام ضرورتی مطلق است، نه قید افرادی دارد و نه قید زمانی و نه قید مکانی و نه هیچ قید و محدودیتی دیگر. دین مبین اسلام اختصاص تحصیل علم به طبقه یا صنف خاصی را رد کرده است و تحصیل علم را از واجبات عمومی همه مسلمانان برمی‌شمارد. به نظر می‌رسد یکی از علل اهمیت علم، اهمیت و ارزشمندی خود علم است. علم به عنوان یک امر وجودی، بهتر از جهل و نادانی است. عقل و فطرت هر انسانی نیز حکم می‌کند که دانایان را نباید همسنگ و همتراز نادانان قرار داد. یکی دیگر از علل اهمیت علم آموزی را می‌توان این گفت که این کار موجب رشد و پیشرفت علم و در نتیجه پیشرفت جامعه اسلامی خواهد شد. در معدود پژوهش‌های پیشینی که به تبیین اندیشه‌های مقام معظم رهبری در خصوص مؤلفه‌های علم نافع پرداخته‌اند معمولاً، جنبه‌ای از این مهم برجسته گردیده و به نقطه اصلی و کانونی پژوهش آنها تبدیل شده است. در این پژوهش تلاش

شد به واکاوی گفتمانی مؤلفه‌های علم نافع در منظومه فکری امام خامنه‌ای پرداخته شود.

تولید علم مهم‌ترین ابزار پیشرفت یک ملت و دولت است چرا که مقام معظم رهبری در این خصوص اشاره می‌کند که علم مهم‌ترین ابزار پیشرفت و اقتدار ملی است. ایشان معتقدند که این علم نافع است که نیازهای کشور و نقاط کور بخش‌های مختلف از جمله صنعت را برطرف می‌کند. موفقیت‌های موشکی، پهپادی، موفقیت در فناوری، موفقیت در صنایع هوافضا، موفقیت در ساخت داروهای نو ترکیب، موفقیت در سلول‌های بنیادی و موفقیت‌های هسته‌ای از جمله دستاوردهای مهمی است که می‌توان به عنوان دستاوردهای علم نافع در جمهوری اسلامی ایران برشمرد. بدون تردید کشور ایران با جنگ اقتصادی و توطئه دشمنان در عرصه‌های مختلف مواجه شده است، ضرورت دارد که جامعه دانشگاهی و نخبگان علمی کشور زمینه خشتی‌سازی و بهبود شرایط را به جهت پیشرفت و توسعه پایدار کشور فراهم کنند و این اقدام با تلاش مضاعف، برنامه‌ریزی هدفمند برای حل مسائل جامعه خواهد بود و این امر بدون توجه به علم نافع حاصل نمی‌گردد و در نتیجه پیشرفت جامعه اسلامی ممکن نخواهد بود و در این خصوص توجه به بیانات مقام معظم رهبری می‌تواند چراغ راه حال و آینده ما خواهد بود که مهم‌ترین مؤلفه‌های علم نافع در اندیشه ایشان با الهام از آموزه‌های قرآن و احادیث عبارتند از: اخلاص و نیت الهی، عقلانیت، آینده‌نگری، ضرورت رفع نیازهای کشور، کسب مرجعیت علمی و کاربردی بودن می‌باشند. می‌توان گفت زمانی که علم با هدایت ایمان، عواطف صحیح و معرفت روشن‌بینانه و آگاهانه همراه شود، معجزه‌های بزرگی می‌کند و موجب پیشرفت و تعالی کشور شود.

- پیشنهادات

- ایمان و آموزه‌های دینی، هم در فهم بهتر واقعیات و مراتب برتر علم ما را یاری می‌دهد و هم در ارائه بهتر و صحیح تر نظریات علمی. لذا پیشنهاد می‌گردد؛ علم نفعی که توأم با آموزه‌ها و اعتقادات دینی باشد می‌تواند ما را در کشف و ارائه بهتر نظریات علمی یاری دهد.
- پیشنهاد می‌گردد هدف و سمت و سوی علم به دست صالحان و متدینان قرار گیرد و اهداف علم باید در جهت رفع نیازهای واقعی بشر باشد نه اینکه هدف گذاری علم به سمت قدرت طلبان و افراد فاسد صورت گیرد.

منابع

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار نمایندگان مجلس نهم، (۱۳۹۱/۳/۲۴)

<https://farsi.khamenei.ir/speech-contentid=20027>

بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با مراسم مشترک دانش آموختگی دانشجویان دانشگاه‌های افسری

<https://farsi.khamenei.ir/speech-contentid=46633> (۱۳۹۹/۷/۲۱)

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری

<https://farsi.khamenei.ir/newspart-indexid> (۱۳۹۴/۰۸/۲۰)

بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مراسم مشترک دانش آموختگی دانشگاه‌های افسری ارتش (۱۳۹۰/۰۹/۲۱)

<https://farsi.khamenei.ir/speech-contentid=51048>

بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری (۰۸/۲۰)

https://uma.ac.ir/find.phpcontent_id (۱۳۹۴/)

بیانات مقام معظم رهبری، سی دی حدیث ولایت، موسسه حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه-

ای ۱۲/۲۷/۱۳۸۸ الاملدی، عبدالواحد (۱۴۰۷). غررالحکم و دررالکلم، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.

ازکیا، مصطفی؛ احمدوش، رشید و پارتازیان، کامبیز (۱۳۹۶). روش‌های تحقیق کیفی از نظریه تا عمل، تهران: انتشارات

کیهان. جلد دوم.

حسابی، احمدعلی و ایدر، نبی‌الله (۱۳۹۷). بررسی تحول گفتمانی بین نیروهای سیاسی پس از انقلاب اسلامی ایران،

علوم/اجتماعی، ۱۲(۴)، ۱-۲۰.

زیباکلام، سعید (۱۳۹۰). چستی علم، درآمدی بر مکاتب علم شناسی فلسفی، تهران: انتشارات سمت.

سبحانی، جعفر و محمدرضایی، محمد (۱۳۹۳). اندیشه اسلامی (۲)، تهران: دفتر نشر معارف.

سلطانی، علی اصغر (۱۳۸۷). قدرت، گفتمان و زبان، سازوکارهای جریان قدرت در جمهوری اسلامی ایران، تهران:

نشر نی.

شریفی، احمدحسین (۱۳۹۳). آیین زندگی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، قم: نشر معارف.

دیلمی، حسن بن محمد (۱۴۰۹). ارشاد القلوب، قم: نشر شریف رضی.

صابری یزدی، علیرضا (۱۳۷۵). الحکم الزاهره، ترجمه محمدرضا انصاری محلاتی، قم: مرکز چاپ و نشر سازمان

تبلیغات اسلامی

عزت دوست، محمد (۱۳۹۸). روش شناسی فهم حدیث در فرآیند سه گانه تحلیل متن، تحلیل محتوا و تحلیل

گفتمان، حدیث پژوهی، ۱۱(۲۱)، ۲۹۱-۳۲۰.

- منشی‌زادگان، آرش؛ داودی، علی اصغر و گازرانی، سعید(۱۴۰۱). تحلیل گفتمانی استکبارستیزی در اندیشه آیت الله خامنه‌ای از منظر پساساختارگرایی، مطالعات راهبردی بسیج، ۲۵(۹۴)، ۱۸۱-۱۵۳.
- علاء‌الدین‌المتقی بن حسام‌الدین‌الهندی(۱۴۰۹). کنز العمال فی سنین الاقوال و الافعال، بیروت: موسسه الرساله.
- کاظمی، سید علی اصغر(۱۳۷۷). بحران جامعه مدرن، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلام.
- کراجکی، محمد بن علی(۱۴۱۰). کنز الفوائد، قم: نشر دارالذخائر.
- کمالی دزفولی، علی(۱۳۷۴). شناخت قرآن، قم: انتشارات اسوه.
- مجلسی، محمدباقر(۱۳۸۶). بحارالانوار، چاپ چهارم، نشر اسلامیه.
- محمدی ری شهری، محمد(۱۳۸۴). میزان الحکمه، قم: نشر دارالحديث.
- معلوف، لؤیس(۱۹۹۸م). المنجد فی اللغة و الاعلام، ساحه النجمه بیروت.
- مصباح یزدی، محمدتقی(۱۳۷۶). پندهای پیامبر اکرم به ابوذر، تحقیق و نگارش کریم سبحانی، قم: موسسه امام خمینی(ره).
- منوچهری، عباس(۱۳۸۷). رهیافت و روش در علوم سیاسی، تهران: انتشارات سمت.